

УДК 343.98

М. Качковський,здобувач кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УМИСНОГО ВВЕДЕННЯ В ОБІГ НА РИНКУ УКРАЇНИ НЕБЕЗПЕЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Одним із видів кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері господарської діяльності, є умисне введення в обіг на ринку України небезпечної продукції. На сьогодні вони поступово набувають значного поширення та загрожують як економіці держави, так і здоров'ю її населення. Оскільки завданням держави є забезпечення постійного покращення якості життя населення, у тому числі через постачання безпечної продукції, протидію таким видам кримінальних правопорушень можна назвати складовою його виконання. Інформаційною основою для забезпечення ефективного розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із умисним введенням в обіг небезпечної продукції, є їх криміналістична характеристика, яка нині є недостатньо розробленою.

За останній час підготовлено досить багато робіт, що стосуються розробки криміналістичної характеристики різних видів кримінальних правопорушень. Поняття та елементи криміналістичної характеристики були предметом дослідження в працях Р. С. Белкіна, В. П. Бахіна, О. Н. Васильєва, Л. Я. Драпкіна, О. Н. Колісниченка, І. М. Лузгіна, В. А. Образцова, М. В. Салтевського, В. Т. Танасевича, М. П. Яблокова та інших.

У періоді з 2012 р. до 2014 р. питання криміналістичної характеристики досліджували Г. В. Завгородня, А. В. Іваниця, С. О. Книженко, В. О. Малярова, Н. М. Місюра, Д. А. Сафонов, Н. М. Татарин, С. О. Торопов, Ю. М. Чор-

ноус та інші. Їхні наукові статті присвячені розробці криміналістичних характеристик тих видів кримінальних правопорушень, які в криміналістиці ще не розроблялися.

Окремої методики розслідування умисного введення в обіг на ринку України небезпечної продукції також не створено. Починаючи з 2010 р., до ст. 227 Кримінального кодексу України (далі – КК України) двічі вносили зміни: спочатку в диспозицію, а потім – у санкцію [1; 2]. Оскільки криміналістична характеристика є структурним елементом методики розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 227 КК України, метою нашої статті є характеристика її складових на основі аналізу законодавства та слідчо-судової практики.

Поняття «криміналістична характеристика» було введено в науковий обіг у 60-х рр. минулого століття й до цього часу не втратило актуальності. Разом із тим точаться дискусії щодо її призначення та структури. Як цілком слушно зазначає А. Ю. Головін, на сьогодні існують усі передумови подальшого розвитку вчення про криміналістичну характеристику злочинів як системи типових даних про механізм вчинення та елементи окремого виду злочину, що сприяє визначенню основних напрямів розслідування та служить емпірико-інформаційною основою для розробки окремих криміналістичних методик [3, с. 133].

В. О. Малярова розглядає криміналістичну характеристику як систем-

ний опис криміналістично значущих ознак, що формують уявлення про злочин та забезпечують його успішне розслідування, розкриття, а також запобігання йому. Дослідниця вважає, що криміналістична характеристика є основною категорією криміналістики, яка безпосередньо стосується криміналістичної методики. Саме ця категорія акумулює опис характерних, типових якостей, властивостей та ознак злочинів і слугує основою для розробки науково-практичних рекомендацій щодо їх розслідування та розкриття. Автор висловлює думку, що напрям роботи з криміналістичною характеристикою не вичерпав себе, навпаки, це є новітнє конструктивне завдання, яке зумовлює не відмову від зазначеної категорії, а її трансформацію до реалій сьогодення з одночасним «визволенням» від усього кон'юнктурного, необгрунтованого та зайвого. Тому з метою забезпечення прикладного характеру криміналістичної характеристики злочинів вона мусить бути продуктом дослідження зв'язків між елементами, які мають самостійне значення та є попередньо глибокого проаналізованими [4, с. 33, 35–36].

С. О. Книженко також вважає криміналістичну характеристику основою формування методики розслідування окремих видів злочинів і підтримує думки М. П. Яблокова та Г. А. Густова про те, що ця категорія не перетворилася на ілюзію, а є категорією зі своєю змістовною специфікою, елементи якої – це реально існуючі об'єкти, процеси реального світу з усіма притаманними їм закономірностями [5, с. 57–58]. На думку С. О. Торопова та Д. А. Сафонова, криміналістична характеристика є інформаційно-дієвою системою, орієнтованою на вирішення практичних потреб правоохоронних органів. На підставі досліджень судово-слідчої практики до її системи вони пропонують включити основні відомості про: 1) предмет злочинного посягання; 2) обстановку та типові способи вчинення злочину; 3) дані про особу

злочинця; 4) типові сліди злочину [6, с. 758–759].

До основних елементів криміналістичної характеристики Г. В. Завгородня відносить такі: 1) характеристику предмета злочинного посягання та обстановку вчинення злочину; 2) характеристику способів, слідів та наслідків злочинної діяльності або бездіяльності; 3) характеристику особи злочинця та його особистісні якості. Вона вважає, що на підставі даних криміналістичної характеристики є можливість розробки типових версій, слідчих ситуацій початкового та наступного етапів розслідування, а також визначення особливостей проведення окремих слідчих дій [7, с. 201, 204]. Ю. М. Черноус до елементів криміналістичної характеристики включає такі: 1) предмет злочинного посягання; 2) спосіб вчинення злочину; 3) обстановку вчинення злочину; 4) «слідову картину» злочину; 5) характеристики особи злочинця та особи потерпілого з урахуванням їхнього взаємозв'язку [8, с. 35]. Н. М. Татарин призначення криміналістичної характеристики вбачає в тому, що вона сприяє розробленню окремих методик розслідування; побудові окремих програм і моделей розслідування злочинів; визначенню напрямів розслідування конкретного злочину. Як основні елементи криміналістичної характеристики він розглядає: 1) спосіб вчинення злочину; 2) місце, час та обстановку вчинення злочину; 3) предмет злочинного посягання; 4) знаряддя й засоби вчинення злочину; 5) особу потерпілого; 6) типові сліди злочину [9, с. 136]. В. П. Корж основне призначення криміналістичної характеристики вбачає в реалізації її складових у методиці розслідування. На практиці криміналістична характеристика злочинів сприяє правильному вибору слідчим найоптимальніших напрямів розслідування як у цілому, так і на окремих його етапах. Науковець переконаний у необхідності розробки криміналістичних характеристик окремих видів злочинів та вважає її елемен-

тами: 1) особу злочинця; 2) предмет злочинного посягання; 3) способи та обстановку вчинення злочину; 4) сліди злочину [10, с. 58, 101].

Заслужують на увагу погляди А. В. Іваниці та Н. М. Місюри, висловлені з приводу структури криміналістичної характеристики. А. В. Іваниця виокремлює існування криміналістичної характеристики загального та конкретного злочину. Як оптимальну структуру загальної криміналістичної характеристики автор вважає зроблений М. В. Салтевським її поділ на шість інформативних елементів: 1) предмет злочинного посягання; 2) спосіб вчинення злочину; 3) слідова картина; 4) обстановка вчинення злочину; 5) особа злочинця; 6) особа потерпілого. До структури криміналістичної характеристики вбивств із необережності як конкретної характеристики А. В. Іваниця відносить особу злочинця, спосіб вчинення та приховування злочину, знаряддя та інструменти вчинення злочину, сліди злочину, обстановку злочину (час і місце) [11, с. 305, 308].

Схожу позицію щодо структури криміналістичної характеристики висловлює Н. М. Місюра. Вона виокремлює міжвидову, видову (групову) та індивідуальну криміналістичні характеристики. Міжвидова криміналістична характеристика – це узагальнення загальних рис, притаманних злочинам, що мають значення для розслідування усіх злочинів. Видова (групова) криміналістична характеристика розробляється на підставі узагальнення слідчої та судової практики про криміналістичні ознаки певного виду чи групи злочинів. Значення полягає в тому, що така характеристика дозволяє розробляти методики розслідування окремих злочинів, визначати криміналістичну характеристику конкретного злочину. Індивідуальна криміналістична характеристика відображає ознаки та взаємозв'язки між елементами конкретного злочину. Саме на її основі можна виділити ті найбільш типові елементи, ознаки, обставини, відношення, відомості,

які, будучи об'єднаними в системі, складають криміналістичну характеристику виду (групи) злочинів. На думку автора, вдалою структурою криміналістичної характеристики є така: 1) предмет злочинного посягання; 2) спосіб вчинення злочину в його широкому розумінні; 3) слідові картина в її широкій інтерпретації; 4) особа злочинця. Н. М. Місюра огрунтовує думку про те, що неможливо відмовитися від криміналістичної характеристики, оскільки, навіть будучи системою зведених відомостей про криміналістично-значимі ознаки виду, групи або конкретного злочину, вона відображає закономірні зв'язки між цими ознаками й слугує побудові типових версій, що беруться за основу під час планування розслідування [12, с. 245–247].

Як бачимо, криміналістичну характеристику умисного введення в обіг на ринку України небезпечної продукції слід вважати характеристикою окремого виду (групи) кримінальних правопорушень, а до її елементів доцільно віднести спосіб вчинення кримінального правопорушення (у його широкому розумінні), предмет злочинного посягання, місце та обстановку вчинення кримінального правопорушення, знаряддя й засоби вчинення, особу злочинця, типові сліди кримінального правопорушення. Проаналізуємо їх детальніше. Зауважимо, що поняття «злочин» та «кримінальне правопорушення» ми в такому разі отожднюємо. Це пов'язано з термінологічною проблемою в законодавстві: у КК України вживається «злочин», а в Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) – «кримінальне правопорушення», а законодавець, на жаль, ще її не усунув.

Спосіб вчинення кримінального правопорушення в його широкому розумінні включає в себе способи підготування, безпосереднього вчинення та приховування. Криміналістична значущість цього елемента криміналістичної характеристики полягає в тому, що знання механізму вчинення

злочину, операцій щодо його підготування й приховування дозволяє передбачити типологію слідів та їх локалізацію на певних ділянках місця події, встановити причетність винних осіб до розслідуваного діяння [13, с. 237]. Спосіб вчинення кримінального правопорушення тісно пов'язаний із такою кримінально-правовою категорією, як об'єктивна сторона злочину.

Щодо досліджуваного нами кримінального правопорушення, то, оскільки в самій назві ст. 227 КК України вказується про «умисне введення в обіг...», можна говорити про наявність у складі способу вчинення типових способів його підготовки. Ними можуть бути: 1) вибір готової небезпечної продукції, яку можна буде розповсюджувати через постачальника, чи закупівля необхідної сировини та обладнання для її виготовлення; 2) підшукування місць, де така продукція буде виготовлятися (цехів) або зберігатися (складів); 3) підшукування транспортних засобів для перевезення небезпечної продукції; 4) підшукування при потребі співучасників, а також розповсюджувачів небезпечної продукції; 5) виготовлення необхідних документів, що свідчать про безпечність продукції.

Безпосередній спосіб вчинення кримінального правопорушення буде виражатися у введенні в обіг небезпечної продукції – першому наданні продукції на ринку України, тобто будь-якому платному або безплатному постачанні продукції для її розповсюдження, споживання (використання) на ринку України під час здійснення господарської діяльності. Поняття «введення в обіг» охоплює собою введення як тієї продукції, що виробляється в Україні, так і імпортованої, а «перше надання продукції» на ринку України може виражатися: 1) у передачі безпосередньо споживачам (фізичним чи юридичним особам); 2) у передачі суб'єктам господарювання, що діють на ринку України, для її розповсюдження.

Предметом злочинного посягання, тобто речами матеріального світу, з

певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діях особи конкретного злочину, є небезпечна продукція. У загальному під продукцією розуміють будь-яку речовину, препарат або інший товар, виготовлений у ході виробничого процесу. Під постачанням продукції законодавець розуміє будь-які операції, що здійснюються згідно з договорами купівлі-продажу, міни, поставки та іншими цивільно-правовими договорами, які передбачають передачу права власності на такі товари за компенсацію незалежно від строків її надання, а також операції з безоплатної поставки товарів (результатів робіт) та з передачі майна орендодавцем (лізингодавцем) на баланс орендаря (лізингоотримувача) згідно з договорами фінансової оренди (лізингу) або поставки майна згідно з будь-якими іншими договорами, умови яких передбачають відстрочення оплати та передачу права власності на таке майно не пізніше дати останнього платежу (п. 1 ч. 1 ст. 1) [14]. Продукцію можна класифікувати на нехарчову та харчову.

Безпечна нехарчова продукція, відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про загальну безпечність нехарчової продукції», – це будь-яка продукція, яка за звичайних умов або обґрунтовано передбачуваних умов використання (у тому числі щодо строку служби та за необхідності звернення в експлуатацію вимог стосовно встановлення й технічного обслуговування) не становить жодного ризику чи становить лише мінімальні ризики, зумовлені використанням такої продукції, які вважаються прийнятними й не створюють загрози суспільним інтересам [14]. Безпечний харчовий продукт – це харчовий продукт, який не створює шкідливого впливу на здоров'я людини безпосередньо чи опосередковано за умов його виробництва та обігу з дотриманням вимог санітарних заходів та споживання (використання) за призначенням (ст. 1) [15]. Доказом безпечності продукції є її відповідність

національним стандартам, що гармонізовані з відповідними європейськими стандартами. Такий перелік формується центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері стандартизації, та оприлюднюється станом на 1 січня поточного року шляхом опублікування в засобах масової інформації.

Поняття «продукція» включає в себе: 1) послуги та роботи; 2) харчові продукти, харчові добавки, ароматизатори, дієтичні добавки та допоміжні матеріали для переробки харчових продуктів; 3) продукти тваринного походження; 4) корми, кормові добавки та префікси; 5) живі рослини й тварини; 6) продукція людського, рослинного й тваринного походження, що безпосередньо використовується як репродуктивний матеріал, призначений для відтворення; 7) спирт, алкогольні напої та тютюн; 8) лікарські засоби та ветеринарні препарати; 9) наркотичні засоби, психотропні речовини, їхні аналоги й прекурсори; 10) ядерні матеріали, спеціальні матеріали, що розщеплюються, інша продукція у сфері використання ядерної енергії; 11) вироби військового призначення; 12) об'єкти містобудування; 13) продукція, що була у вжитку, поставлена як предмет антикваріату або як продукція, що підлягає ремонту чи відновленню перед її використанням за умови, що постачальник надає інформацію особі, якій ця продукція постачається, про необхідність її ремонту чи відновлення [14]. Варто зауважити, що частина вищенаведеної продукції не охоплюється складом злочину, передбаченого ст. 227 КК України (наприклад, алкогольні напої та тютюн, наркотичні засоби тощо).

Типовими способами приховування цього кримінального правопорушення можуть бути: 1) знищення самої небезпечної продукції, сировини, з якої вона виготовлялася, чи устаткування; 2) знищення документації, у якій вказувалося походження продукції чи фіксувалися процеси господарської ді-

яльності; 3) внесення змін у документи про результати перевірки продукції; 4) заява про те, що особа не знала про те, що продукція є небезпечною.

Місце вчинення кримінального правопорушення та його обстановка тісно пов'язані зі способом вчинення злочину та слідовою картиною. Типовим місцем вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 227 КК України, можна назвати місце виготовлення небезпечної продукції, місце його зберігання, місце його реалізації (розповсюдження). До знарядь вчинення кримінального правопорушення слід віднести устаткування для виготовлення чи пакування небезпечної продукції, а засобів – різні види транспортних засобів, що використовуються для перевезення, устаткування для торгівлі тощо.

У криміналістичній характеристиці такий її елемент, як особа злочинця, тісно пов'язаний із кримінально-правовим елементом складу злочину – суб'єктом. Він має індивідуальні ознаки та особливості, що обумовлені специфікою його протиправної поведінки та самим кримінальним правопорушенням. У нашому випадку слід говорити про те, що особою злочинця виступатиме спеціальний суб'єкт – особа, на яку покладено обов'язок забезпечувати відповідність продукції, що вводиться в обіг, установленим нормативно-правовими актами вимогам безпечності. З криміналістичної точки зору можна виділити декілька груп: 1) службова особа чи працівник суб'єкта господарської діяльності (юридичної особи), який є виробником продукції, представником виготовлювача продукції в Україні чи імпортером продукції; 2) підприємець (фізична особа), який здійснює відповідну господарську діяльність.

Сліди злочину – це зміни, що утворюються в навколишньому середовищі внаслідок вчинення кримінального правопорушення. Вони містять інформацію як про спосіб вчинення самого кримінального правопорушен-

ня, так і про особу, яка його вчинила. Традиційно такі сліди поділяються на матеріальні та ідеальні. Типовими матеріальними слідами кримінального правопорушення, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 227 КК України, можуть бути такі: 1) сама небезпечна продукція; 2) сировина, з якої вона виготовлялася; 3) устаткування (обладнання), на якому вона виготовлялася; 4) елементи упаковки чи маркування такої продукції; 5) документація (як на паперових, так і електронних носіях); 6) сліди пальців рук, взуття, транспортних засобів тощо. Також про вчинення кримінального правопорушення можуть свідчити ідеальні сліди, тобто ті сліди, що залишилися в пам'яті людей, і ми можемо отримати їх шляхом допиту особи.

Існування науково-практичних рекомендацій щодо розслідування умисного введення в обіг на ринку України небезпечної продукції буде позитивно впливати на стан боротьби із цими порушеннями та допомагатиме слідчому більш ефективно проводити їх розслідування. Першим кроком у створенні таких рекомендацій є формування відповідної групової (видової) криміналістичної характеристики. Запропонована нами характеристика не претендує на звання остаточної та найповнішої, однак вона, безсумнівно, слугуватиме основою для подальших наукових розробок у цьому напрямі.

Ключові слова: криміналістична характеристика, небезпечна продукція, спосіб вчинення злочину, злочинець, сліди злочину.

У статті розглянуто теоретичні питання, пов'язані з криміналістичною характеристикою умисного введення в обіг на ринку України небезпечної продукції, відповідальність за яке передбачено ст. 227 Кримінального кодексу України. Висвітлені праці науковців останніх років щодо розуміння сутності, призначення криміналістичної

характеристики та її структури на сучасному етапі розвитку криміналістичної науки. Детально проаналізовані такі складові криміналістичної характеристики вищезазначеного кримінального правопорушення, як спосіб вчинення кримінального правопорушення, предмет злочинного посягання, місце вчинення кримінального правопорушення, його знаряддя та засоби, особа злочинця, типові сліди кримінального правопорушення.

В статье рассмотрены теоретические вопросы криминалистической характеристики умышленного введения в оборот на рынок Украины опасной продукции, за что предусмотрена ответственность ст. 227 Уголовного кодекса Украины. Освещены труды ученых последних годов относительно понимания сущности, назначения криминалистической характеристики и ее структуры на современном этапе развития науки криминалистики. Детально проанализированы такие элементы криминалистической характеристики вышеуказанного преступления, как способ совершения преступления, предмет преступления, место преступления, личность преступника, типичные следы преступления.

This article considers theoretical questions, related to the criminal characteristic of deliberate introduction of dangerous products at the Ukrainian market, responsibility for which is stipulated by art. 227 of the Criminal Code of Ukraine. The author has elucidated the latest works of scientists concerning the essence, purpose of criminal characteristic and its structure at the present stage of development of criminal science. Such components of criminal characteristic of the abovementioned crime have been analyzed in details: way of committing crime, place and crime situation, identity of the criminal, typical vestiges of a crime.

Література

1. Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції : Закон України від 02.12.2010 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15.11.2011 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Головин А. Ю. Криміналістическая систематика : [монографія] / А. Ю. Головин. – М. : ЛексЭст, 2002. – 335 с.
4. Малярова В. О. Система елементів і сучасні підходи до аналізу криміналістичної характеристики злочинів / В. О. Малярова // Криміналістичний вісник. – 2012. – № 2(18). – С. 32–39.
5. Книженко С. О. Криміналістична характеристика злочинів, які вчиняються службовими або іншими особами шляхом невиконання рішень органів правосуддя / С. О. Книженко // Криміналістичний вісник. – 2013. – № 2(20). – С. 57–61.
6. Торопов С. О. Криміналістична характеристика злочинів, передбачених ст. 270-1 ККУ / С. О. Торопов, Д. А. Сафонов // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 758–762.
7. Завгородня Г. В. Криміналістична характеристика злочинних порушень правил охорони або використання надр / Г. В. Завгородня // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 201–205.
8. Черноус Ю. М. Криміналістична характеристика злочинів міжнародного характеру / Ю. М. Черноус // Криміналістичний вісник. – 2012. – № 1(17). – С. 34–40.
9. Татарин Н. М. Криміналістична характеристика самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва / Н. М. Татарин // Юридичний науковий електронний журнал. – 2014. – № 1. – С. 135–139.
10. Корж В. П. Теоретические основы методики расследования преступлений, совершаемых организованными преступными образованиями в сфере экономической деятельности: монография / В. П. Корж. – Х. : НУВД, 2002. – 412 с.
11. Іваниця А. В. Структура криміналістичної характеристики вбивств через необережність / А. В. Іваниця // Вісник ДДУВС. – 2012. – № 1. – С. 303–309.
12. Місюра Н. М. Поняття криміналістичної характеристики злочинів та її значення в методиці розслідування / Н. М. Місюра // Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС. – 2010. – № 2. – С. 242–248.
13. Криміналістика : [навч. посібник] / [Р. І. Благута, Р. І. Сибірна, В. М. Бараняк та ін.] ; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. – К. : Атіка, 2012. – 496 с.
14. Про загальну безпечність нехарчової продукції : Закон України від 02.12.2010 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
15. Про безпечність та якість харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

